

සංස්කෘත කාව්‍ය ශාස්ත්‍ර ක්ෂේත්‍රයේ බෞද්ධ පඬිවරුන්ගේ භූමිකාව

Abstract

The Field of Sanskrit literary criticism has been developed through a number of centuries in India. That field of criticism was helpful to enrich not only the social, cultural and literary context but also the economy of that country. The Buddhist scholars' contribution that is to enrich the Philosophy, Literature and Art using Sanskrit language is so conspicuous. But, their contribution that is to enrich the field of Sanskrit Poetic Criticism is inconspicuous because of several reasons. This article is a study on those several Buddhist Scholars' contribution for that enrichment of the field of Sanskrit poetic criticism.

හැඳින්වීම

සංස්කෘත සාහිත්‍ය ක්ෂේත්‍රය තුළ කාව්‍ය ශාස්ත්‍රය සහ තදනුබද්ධ විචාර සිද්ධාන්තයන්ගේ භාවිතය අතිශය පුළුල් වූවකි. ඉන්දියානු සිනමාව වර්තමානය වන විට දේශසීමා ව්‍යතික්‍රමණයෙන් මහා පරිමාණ වශයෙන් ඵලදායී ආර්ථික, සාමාජික හා සංස්කෘතික ප්‍රතිලාභ හිමි කර දෙන බව ද අපි දනිමු. මෙම ප්‍රතිලාභ විෂයෙහි මූලික වූයේ දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ ඵලදායී ප්‍රතිපෝෂණය වූ සාහිත්‍යය සහ තදනුබද්ධ විචාර කලාවෙන් ලැබුණු පදනම යි. මෙම පදනම වේද යුගයේ සිට ලෝකික සංස්කෘතය ඔස්සේ අනුක්‍රමයෙන් සංවර්ධනය වූවක් බව පහසුවෙන් ඵලභීය හැකි නිගමනයක් වේ. මේ සඳහා පාදක වන බෞද්ධ භූමිකාව පිළිබඳ පුළුල් සාකච්ඡාවක් සිදු නො වනුයේ එය අප්‍රකට කරුණක් වන නිසා නොව සිතා මතා කරනු ලබන කුටිල ප්‍රයෝගයක් හෝ වන නිසා ය. ත්‍රිපිටකය මූලික කොට ගත් පාලි සාහිත්‍යය පිළිබඳ දැනුම පදනම් කොට ගනිමින් මෙම කරුණ විමර්ශනය කිරීමේ දී පෙනී යන්නේ සංස්කෘත ගද්‍ය පද්‍ය සාහිත්‍යයට වස්තු බීජ සැපයීමෙන් ද, විචාර න්‍යාය ගොඩ නැගීමට සිද්ධාන්ත හඳුන්වා දීමෙන් ද, ඊට අමතරව බෞද්ධ පඬිවරුන් විසින් යම් යම් කෘති සම්පාදනයෙන් සහ න්‍යාය විධි තර්කනය කිරීමෙන් ද පුළුල් දායකත්වයක් සපයා ඇති බව යි. මෙම ලිපියේ අරමුණ වන්නේ සංස්කෘත කාව්‍ය ශාස්ත්‍රය තුළ බෞද්ධ පඬිවරුන්ගේ භූමිකාව සහ සංස්කෘත සාහිත්‍ය විචාරයේ පෝෂණයට එකී පඬිවරුන්ගේ දායකත්වය කෙබඳු දැයි විමර්ශනයක් කිරීම යි.

සංස්කෘත කාව්‍ය ශාස්ත්‍රයේ මූල්කාලීන පසුබිම

කාව්‍යමීමාංසා නම් කෘතිය ලියූ රාජශේඛර ආචාර්යවරයා කාව්‍ය ශාස්ත්‍රයේ පූර්වාචාර්යවරුන් ලෙස සහග්‍රාක්ෂ, උක්තිගර්භ, ස්වර්ණනාභ, ප්‍රවේනායන, වික්‍රාංගද, ශෙෂ, පුලස්තය, ඔෆපකායන, පරාශර, උතථ්‍ය, කුබේර, කාමදේව, හරන, නන්දිකේශ්වර, ධීෂණ, උපමනු, ධෘතීන යනාදීන් නම් කොට ඇත.¹ අභිනවගුප්ත ආචාර්යවරයා නාට්‍යශාස්ත්‍රයට සැපයූ භාරතී නම් ටීකාවෙහි නන්දිකේශ්වර පඬිවරයාගේ රස සිද්ධාන්තය විස්තර කිරීම සඳහා උපකාර ලබාගත් කීර්තිධර නම් ආචාර්යවරයෙකු ගැන ද සඳහන් කොට ඇත.² තවද ඡන්දස් ශාස්ත්‍රයේ නිර්මාතෘවරයා ලෙස අග්නිපුරාණයේ නම් කොට ඇත්තේ කාශ්‍යප නම් ආචාර්යවරයෙකි.³ මීට අමතරව ශාරදා තනායාගේ භාවප්‍රකාශන නම් ග්‍රන්ථයේ ද පඬිවරුන් කිහිප දෙනෙකුගේ නම් දක්වා ලැබේ. ඔවුහු නම්, සදාශිව, ගෞරී, වාසුකී, නාරද, අගස්තය, ව්‍යාස සහ අංජනේය

යනාදීහු වෙති.⁴ මීට සමාන සඳහනක් සංගීතාලංකාර නම් කෘතියේ ද දක්නා ලැබේ. එහි සදාශීව, බ්‍රහ්ම, භරත, කාශ්‍යප, මානඩ්ග, කෝහල, නාරද, කුම්බර, අංජනේය සහ නන්දිකේශ්වර යන නම් සඳහන් ය. නාට්‍ය ශාස්ත්‍රයට ලියන ලද තවත් ටීකාවක් වන සරස්වතී භාද්‍යාලංකාරහර නම් කෘතියේ මාතංග, විශාබ්ල කාශ්‍යප, වෘද්ධකාශ්‍යප, දණ්ඩින්, නන්දිල යනාදී නම් සඳහන් වේ. භාමහගේ කාව්‍යාලංකාරයේ ද තැනින් තැන රාමශර්මන් සහ මේධාවින් යන පඬිවරුන් දෙදෙනා සහ ඔවුන් දෙදෙනාගේ විචාර සිද්ධාන්ත පිළිබඳව සඳහන් වේ.⁵ මේ හැරුණු විට කාව්‍යාදර්ශයේ ටීකාවක් වන භාද්‍යංගමා නම් කෘතියෙහි කාව්‍ය ශාස්ත්‍රයෙහි පූර්වතරයන් ලෙස වරරුවී සහ කාශ්‍යප යන පඬිවරුන් දෙදෙනාගේ නම් සඳහන් වේ.⁶ එහි ම තවත් ටීකාවක් වන ශාතනුපාලිනීයෙහි කාශ්‍යප, බ්‍රහ්මදත්ත සහ නන්දිස්වමී යන ආචාර්යවරුන්ගේ නම් ද සඳහන් ය.⁷ ලංකාවේ රචිත සිංහල අලංකාර ග්‍රන්ථයක් වන අබා සලමෙවන්ගේ සියබස්ලකර ආරම්භයෙහි බ්‍රහ්ම, ශක්‍ර, බාහස්පති, කාශ්‍යප සහ දණ්ඩින් යනාදීහු ප්‍රණාම ලබති.⁸ අභිනවභාරතී නම් වන නාට්‍යශාස්ත්‍ර ටීකාවෙහි රස නිෂ්පත්තිය පිළිබඳ විවරණයේ දී හට්ටලොල්ලට, ශංකුක, හා හට්ටනායක යන පඬිවරුන්ගේ නම් සඳහන් වන බැවින් ඔවුන් එම ශාස්ත්‍රය පිළිබඳව මැනවින් දත් අය බව අනාවරණය කෙරේ.⁹ මේ අතර ධ්වනාලෝකයේ ධ්වනිවාදයට ප්‍රතිපක්ෂ ආචාර්යවරයෙකු ලෙස මනෝරථ නම් පඬිවරයාගේ නම සඳහන් වේ.¹⁰

ඉහත දැක්වන ලද්දේ සුප්‍රකට ආචාර්යවරුන් හැර සංස්කෘත කාව්‍ය ශාස්ත්‍රයේ මුල්කාලීන යුගය නියෝජනය කළ පඬිවරුන් කීප දෙනෙකුගේ නම් ය. ඒ අනෙකක් නිසා නොව සංස්කෘත කාව්‍ය විචාර ක්ෂේත්‍රය නියෝජනය කළ පඬිවරුන්ගේ සංඛ්‍යාව අතිමහත් බව දැක්වීම සඳහා ය. ඔවුන්ගේ වගකුග හා ශාස්ත්‍රීය දායකත්වය පිළිබඳව අධ්‍යයනයක යොදුනහොත් එය අතිශය පුළුල් හා අපාරමය ප්‍රස්තුතයක් වනු ඇත. මෙම ලිපියෙහි අරමුණ වන්නේ සංස්කෘත කාව්‍ය ශාස්ත්‍රයට දායකත්වයක් දැක්වූ බෞද්ධ ආචාර්යවරුන් පිළිබඳව ගවේශනයක යෙදීම යි. එය ද පෙර දැක්වූ පරිදි ම පුළුල් පරාසයක් ආවරණය කෙරෙන හෙයින් මෙහි ලා මේධාවින්, ධර්මකීර්ති, භාමහ, දණ්ඩින්, ශිලාමෙඝවර්ණ, රත්නශ්‍රීඥාන ශෞද්ධෝදනී සහ සංසරකෂිත යන පඬිවරුන් කිහිප දෙනා පිළිබඳව පමණක් විශේෂ අවධානයක් යොමු කෙරේ. මෙකී ආචාර්යවරුන් අතර ද ධර්මකීර්ති සහ මේධාවින් යන දෙදෙනා නියෝජනය කරන ක්ෂේත්‍ර ද්වය එකිනෙකට වෙනස් ය. භාමහ සහ දණ්ඩින් දෙදෙනාගේ බෞද්ධ භූමිකාව පිළිබඳව ඔවුන්ගේ කෘති ඇසුරෙන් සාකච්ඡා කළ යුතුව පවතී. ශිලාමෙඝවර්ණ සහ සංසරකෂිත හිමි යන පඬිවරුන් නිසැක වශයෙන්ම බෞද්ධයෝ වෙති. රත්නශ්‍රීඥාන සහ රාමශර්මන් මෙන්ම ක්ෂේමේන්ද්‍ර යන පඬිවරුන්ගේ බෞද්ධ නියෝජනය ද විමසිය යුතු තත්වයක පවතී.

මේධාවින් පඬිවරයා

සංස්කෘත සාහිත්‍ය විචාර ක්ෂේත්‍රය තුළ සාම්ප්‍රදායික පිළිගැනීම අනුව මේධාවින් ආචාර්යවරයා හඳුනා ගැනෙනුයේ භරත මුනිවරයාට පසුකාලීනව විසූවෙකු වශයෙනි. එහෙත් අනෙක් බොහෝ ආචාර්යවරුන්ගේ කෘති අවිද්‍යමාන වන්නාක් මෙන් ම මොහු විසින් ද රචිත කෘතියක් පිළිබඳව ද මෙතෙක් හඳුනා ගැනීමක් සිදුවී නොමැත. එතෙකුදු වුවත් භාමහ, රාජශේඛර, නම්සාධු යනාදීන්ගේ කෘතිවල මොහුගේ නම නිතර සඳහන් වේ. විශේෂයෙන් භාමහගේ කාව්‍යාලංකාරයේ උපමා දෝෂ විවරණයේ දී මොහු පිළිබඳව වැඩි වශයෙන් සාකච්ඡාවට පාත්‍ර වේ. භීනකා, අසම්භව, ලිංගභේද, චවෝභේද, විපර්යාය, උපමානාධිකාය, සාදාශ්‍ය යනුවෙන් දෝෂ හතක් මේධාවින් පඬිවරයා විසින් දක්වන ලද බැව් භාමහ පඬිවරයා විසින් සිය කාව්‍යාලංකාරයෙහි දක්වා ඇත.¹¹ එසේම මේධාවින්ගේ සංඛ්‍යාලංකාරය භාමහ විසින් යථාසංඛ්‍යාලංකාරයෙහි ලා පෙන්වා දෙනු ලැබේ. තවද මේධාවින් උත්ප්‍රේක්ෂාලංකාරය නොපිළිගන්නා බව භාමහ කියයි.¹² නම්සාධු නම් ආචාර්යවරයා රුද්‍රටගේ කාව්‍යාලංකාරයට ටීකාවක් සපයමින් මේධාවින් පඬිවරයාගේ නම ස්ථාන තුනක දී සඳහන් කර ඇත. එසේම එහි මේධාවින් ආචාර්යවරයාගේ කෘතියකින් එක් ඡේදයක් ද උපුටා දක්වා ඇත.

නම්සාධු නම් ආචාර්යවරයා රුද්‍රටගේ කාව්‍යාලංකාරයෙහි කාරිකා විවරණය කිරීමේ දී භාමහ සහ දණ්ඩින් දෙනොට අමතරව සම්පූර්ණයෙන්ම ආශ්‍රය කරගනු ලබනුයේ මේධාවින්ගේ අදහස් ය. (නනු දණ්ඩිමේධාවිරුද්‍රභාමහාදිකෘතානි සන්තොව අංකාරශාස්ත්‍රාණි, තත් කිමර්ථමිදං පුනරිති)¹³ තවද රුද්‍රටගේ එක් කාරිකාවක් විස්තර කරමින් නම්සාධු ආචාර්යවරයා මෙසේ දක්වයි.

“සාමාන්‍යශබ්දහෙදො වෛෂම්‍යමසම්භවො’ප්‍රසිද්ධිශ්ච,
ඉතොතෙ වත්වාරො දොෂා:, නා’සම්‍යග්‍රහමායා:”

මෙය සම්පූර්ණයෙන් ම උද්ධෘතයකි.¹⁴ මෙම පාඨය පිළිබඳ අදහස් දක්වන පී. ඩී. කානේ පඬිතුමා මෙහි ශෛලීය සමානතා අනුව මෙය නිසැක වශයෙන් ම මේධාවින් ආචාර්යවරයාගෙන් උපුටා ගන්නා ලද්දක් බව පෙන්වා දෙයි.¹⁵ තවද නම්සාධු ආචාර්යවරයා ඔහුගේ ටීකාවේ දී “අනු ව ස්වරූපොපාදානෙ සත්‍යමපි වත්වාර:” යනුවෙන් දක්වමින් එහි වත්වාර: යන්නෙන් අදහස් වන්නේ උපමා දෝෂ හතක් දැක්වූ මේධාවින් යනාදීන් බව කියයි.¹⁶

රුද්‍රට පඬිවරයා විසින් රුද්‍ර යන පදය මේධාවින්ට යොදා ඇත. එයින් රුද්‍රට හා මේධාවින් යන දෙදෙනා වෙනම කාව්‍ය විචාරකයන් දෙදෙනෙකු ද නැතහොත් එක් කෙනෙකු ද (මේධාවිරුද්‍ර යනු වෙනම පඬිවරයෙකුගේ නමක් ද) යන සැකය උපදවයි. නමුත් රුද්‍ර යනුවෙන් කව්‍යශාස්ත්‍රය හා සම්බන්ධ පඬිවරයෙකු පිළිබඳව කිසිදු කෘතියක සඳහන් නොවේ. අනෙක් අතින් රුද්‍රටහට්ටගේ ශාංගාරතිලක නම් කෘතිය ද අලංකාරශාස්ත්‍රය පිළිබඳ කෘතියක් නොවේ. තවද ධර්මකීර්ති හිමියන්ට ‘කීර්ති’ යනුවෙන් ද හර්තෘහරී ආචාර්යවරයාට ‘හරී’ යනුවෙන් ද භාවිත වූ තැන් කිහිපයක් අපට හමුවේ. එම නිසා මෙයින් අදහස් වන්නේ එක් පඬිවරයෙකු බවද මේධාවිරුද්‍ර යන්න මේධාවින් හෝ රුද්‍ර යනුවෙන් හෝ යෙදුණා ද විය හැකිය යනුවෙන් ඇතැම් උගතුන් විසින් අනුමාන කරනු ලැබේ.¹⁷

දණ්ඩින් කිසිවෙකුගේ නමක් සඳහන් නො කරන නමුත් ඔහුගේ පූර්වතරයන් පිළිබඳව කිහිප තැනකදී ම උද්ධෘත කොට ඇත.¹⁸ දණ්ඩින්ගේ කාව්‍යාදර්ශයට ටීකාවක් සැපයූ රත්නශ්‍රීඥාන දණ්ඩින් යොදන පූර්වාචාර්යයො: යන්නෙන් අදහස් වන්නේ මේධාවින් පඬිවරයා ම බව කියයි.¹⁹ රත්නශ්‍රීඥාන උසුලන මතය අනුව දණ්ඩින් කිසිදු පූර්වතර පඬිවරයෙකු ගැන සෘජු ප්‍රකාශයක් නොකරන නමුත් හීනතාදී දෝෂ දැක්වීමෙන් ඉඟි කෙරෙනුයේ මේධාවින් පඬිවරයාගේ මතය යි.²⁰ අනෙක් කරුණ වන්නේ භාමහගේ කාව්‍යාලකාරයේ මේධාවින් ගැන සඳහන් වන නිසාත් එම කරුණු දණ්ඩින්ගේ විචාරයට පාත්‍ර වන නිසාත් ඔහු මේධාවින් පිළිබඳව නො දැන සිටියා යැයි කිව නොහැකි යන්න යි. රාජශේඛර මේධාවින්ගේ නම සඳහන් කරන නමුත් ඔහුගේ කෘතියක් පිළිබඳව කිසිදු සඳහනක් දක්වා නැත. එසේම රාජශේඛරගේ භාවිතයෙන් පෙන්නුම් කෙරෙනුයේ ඔහු මේධාවින්ගේ කෘති අගය නොකළ බව හා මේධාවින්ගේ මත ගැන අසා දත් දේ පිළිබඳව පැවසූ සෙයකි. මේධාවින් පිළිබඳව පවසන තැන්වල රාජශේඛරගේ මූලාශ්‍රය සඳහන් කරනුයේ ශ්‍රැයන්තෙ (කියනු ලැබේ) යන්න යි. නමුත් පසුකාලීන පඬිවරුන් දෙදෙනෙකු වන රත්නශ්‍රීඥාන සහ නම්සාධු යන දෙදෙනා මේධාවින්ගේ නම සඳහන් කළා පමණක් නොව ඔහුගේ පාඨ උද්ධෘත කොට දක්වා තිබීම ද වැදගත් කරුණකි.

මේධාවින් පඬිවරයාට ඔහුට ම අයත් සම්ප්‍රදායක් තිබුණි. ඔහු එවකට පැවති අනෙක් සම්ප්‍රදායකට අනුගත වූවෙකු බව නො පෙනේ. සාමාන්‍යයෙන් මුල්කාලීන ඉන්දියානු සාහිත්‍ය විචාරයෙන් හඳුනාගත හැකි කාව්‍ය විචාරය හා සබැඳි දාර්ශනික සම්ප්‍රදාය දෙකක් ඇති බව පෙනේ. ඉන් පළමුවැන්න බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදාය යි. දෙවැන්න බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය යි. රුද්‍රට නම් ආචාර්යවරයා ඔහුගේ කෘතියේ ආරම්භයේ මංගලාවරණ ශ්ලෝකවල දී ගණේශ සහ පාර්වතී යන දෙදෙනාගේ පිහිට ඉල්වා අවසානයේ දී හවානි, මුරාරි සහ ගජහක්ත්‍ර යන දෙවිවරුන්ට නමස්කාර කර ඇත.²¹ එම

නිසා රුද්‍රට බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායට අයත් ආචාර්යවරයෙකු ලෙස සැලකේ. තවද රාජශේඛර නම් ආචාර්යවරයා ද සිය කෘතීන්හි ආරම්භයේ දී බ්‍රහ්මගේ වැදගත්කම අවධාරණය කර තිබීමෙන් පෙනෙනුයේ ඔහු ද බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායට ම අයත් වන බවයි. මේ නිසා එවකට පැවති එක් සම්ප්‍රදායක් වන්නේ බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායයි.

රත්නශ්‍රීඥාන සිය ග්‍රන්ථය ආරම්භයේ දී හින්දු දෙවි දේවතාවියන් සිහිපත් කරමින් බුදුරදුන්ට නමස්කාර කරන හෙයින් ඔහු බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය නියෝජනය කරන්නෙකු බව සනාථ වේ. ඔහු දක්වන පරිදි බුදුන් වහන්සේ වූකලී දේව බ්‍රහ්මාදී සියල්ලන් විසින් නමස්කාර කරන ලද කෙනෙකු වෙති. එසේම උන්වහන්සේ සියලු සතුන්ගේ යහපත පතන්නාහ.²² ඇතැම් උගතුන් විශ්වාස කරන පරිදි මෙම රත්නශ්‍රීඥාන පඬිවරයා ශ්‍රී ලංකික භික්ෂුවක් වන අතර, එනිසා ම උන්වහන්සේ නිසැක වශයෙන් ම බෞද්ධ සම්ප්‍රදායට අයත් වෙති. තවද නම්සාධු ආචාර්යවරයා තම කෘතිය අවසානයේ තමා පිළිබඳව හඳුන්වා දෙමින් ඔහු ධාරාපදපුරියෙහි එක්තරා ජෛන නිකායක සාධුවරයෙකු බව දන්වා සිටී. එබැවින් ඔහු ජෛන සාධුවරයෙකු බව විවාද රහිත කරුණකි. ශෛව, වෛෂ්ණව හා ශාක්ත ගුරුකුල බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායට අයත් වන්නාක් මෙන් මෙකී ජෛන සම්ප්‍රදාය ද බෞද්ධ සම්ප්‍රදායට හෝ ශ්‍රමණ සම්ප්‍රදායට හෝ අයත් යැයි දැක්වීම සුදුසු ය. කෙසේ වෙතත් ඉහත කරුණුවලින් අනාවරණය වන්නේ රුද්‍රට හා රාජශේඛර එක් සම්ප්‍රදායක් නියෝජනය කරන අතර, රත්නශ්‍රීඥාන හා නම්සාධු වෙතත් සම්ප්‍රදායක් නියෝජනය කරන බව යි. මෙම සම්ප්‍රදාය ද්වය වෙන් කොට හඳුනා ගැනීම වැදගත් වන්නේ මේධාවින් ආචාර්යවරයා අයත් වන සම්ප්‍රදාය හඳුනා ගැනීමට එය පසුබිමක් වන හෙයිනි. රුද්‍රට හා රාජශේඛර මේධාවින් පඬිවරයාට විශේෂ තැනක් නො දීමටත් රත්නශ්‍රීඥාන හා නම්සාධු යන දෙදෙනා මේධාවින් පඬිවරයා නිතරම උද්ධෘත කොට දැක්වීමටත් මෙකී සාම්ප්‍රදායික පක්ෂපාතීත්වය බලපෑ බව සිතීම අපහසු නැත. එය මානුෂික හා ස්වභාවික සංසිද්ධියකි. මේ අනුව මේධාවින් පඬිවරයා ද බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය නියෝජනය කළ සංස්කෘත කාව්‍ය විචාරකයෙකු ලෙස සිතීම යුක්තියක් වන උගතුන්ගේ අදහස යි. කෙසේ නමුත් මේධාවින් නමැති ආචාර්යවරයා සම්බන්ධයෙන් කිවයුතු වැදගත් කරුණක් වන්නේ මොහු විශිෂ්ට පඬිවරුන්ගේ පවා අවධානයට පාත්‍ර වූ සංකල්ප දැරූ ශ්‍රේෂ්ඨ වියතෙකු වන්නට ඇති බවයි. මෙතෙක් මොහු විසින් රචනා කරන ලද කෘතියක් සොයාගෙන නොමැති හෙයින් මොහුගේ චරිතය හෝ කාලය සම්බන්ධයෙන් කිසිවක් පැවැසිය නො හැකි ය. රාජශේඛර දක්වන එක්තරා විශේෂ විශේෂණවාචී පදයකට අනුව මොහු උපතින්ම අන්ධයෙකු වේ.²³ මොහු කාව්‍ය ශාස්ත්‍රය පමණක් නොව කාව්‍යය ග්‍රන්ථ ද රචනා කළ කෙනෙකි.

ආචාර්ය ධර්මකීර්ති හිමියෝ

ක්‍රි. ව. 7 සියවස විසූහයි සැලකෙන ධර්මකීර්තිපාදයන් වහන්සේ වූකලී ප්‍රකට බෞද්ධ දාර්ශනිකයෙක් වෙති. මහායාන බෞද්ධ දාර්ශනිකයන් අතර උන්වහන්සේට හිමි වන්නේ අග්‍රගණ්‍ය ස්ථානයක් බව අපි දනිමු. අනෙක් අතින් සංස්කෘත කාව්‍යශාස්ත්‍ර ක්ෂේත්‍රය තුළ ධර්මකීර්ති නමින් ප්‍රකට කිසිදු ආචාර්යවරයෙකු පිළිබඳව සඳහන් නොවේ. ඔප්‍රෙඩ් බොම්බේ මහතා රාජකීය ආසියාතික සංගමයෙන් පළකරනු ලබන සගරාවකට (16 වෙළුම) ලිපියක් සපයමින් පවසා සිටිනුයේ ධර්මකීර්ති හිමියන් පැරණිතම ආලංකාරිකයන්ගෙන් කෙනෙකු බවයි.²⁴ මෙම අදහස ක්‍රිෂ්ණමොච් නම් විද්වතා ද සිය සංස්කෘත සාහිත්‍ය ඉතිහාසය නමැති කෘතියෙහි දී පිළිගෙන ඇත.²⁵ සුබන්ධු ආචාර්යවරයාගේ වාසවදන්තාවෙහි සඳහන් වන පරිදි ධර්මකීර්ති හිමියන් විසින් බෞද්ධ සංගති නමින් කෘතියක් ද රචනා කොට ඇත.²⁶ මේ අතර ඇතැම් ඉතිහාසඥයන් මෙම කෘතිය අලංකාර ග්‍රන්ථයක් ලෙස නම් කොට ඇත. කේ. ටී ටයිලන්ග්, එස්.පී. හට්ටාවාර්ස්, සහ පීට්ට්සන් යන අය ද එම මතයට එකඟ වූහ. පී.වී. කානේ පමණක් එයට එකඟ වී නැත.²⁷ අප දන්නා පරිදි ධර්මකීර්ති හිමියන් මහායාන බෞද්ධ දර්ශනය ව්‍යාප්ත කිරීමට ඉමහත් පිටුබලයක් සැපයූ දාර්ශනිකයෙකි.

කාලයාශස්ත්‍රය සම්බන්ධයෙන් උන්වහන්සේ දක්වා ඇති අදහස් යම් යම් හේතු නිසා සුරක්ෂිත වී නැත. අනෙක් අතින් බෞද්ධ භික්ෂුවක් වශයෙන් සහ දාර්ශනික අදහස් ගොනු කළ ආචාර්යවරයෙකු වශයෙන් ප්‍රකට උන්වහන්සේ කාලයාශස්ත්‍රය සම්බන්ධයෙන් දැක්වූ අදහස් සැඟවී යාමට ඉහත දැක්වූ සම්ප්‍රදායවාදීන්ගේ බලපෑම ද ඉවහල් වන්නට ඇත. කෙසේ වෙතත් ධර්මකීර්තිපාදයන් කාලයාශස්ත්‍රය උදෙසා දැක්වූ දායකත්වය හඳුනා ගැනීමට ප්‍රමාණවත් වන කරුණු කිහිපයක් මෙහි ලා දක්වනු ලැබේ.

ක්‍රි. ව. 9 සියවස විසූ ආනන්දවර්ධන සංස්කෘත කාලය ශාස්ත්‍රය නියෝජනය කළ අග්‍රගණ්‍ය පඬිවරයෙකු බව ඉතා ප්‍රකට කරුණකි. ඔහු සිය ධ්වනාශාලෝකයේ පද්‍ය දෙකකින් ධර්මකීර්තිපාදයන් උපුටා දක්වා ඇත.

**“ලාවණ්‍යද්‍රවණ්‍යවයො න ගණිතා ක්ලේශො මහන් ස්විකෘතා
ස්වච්ඡන්දසා සුඛං ජනසා වසතා වින්තා නලො දීපිතා**

**එෂාපි ස්වයමෙව තුලාරමණාභාවාද්වරාකී හතා
කොර්ථස්චෙනසි වෙධසා විනිභිතස්තස්තන්ව්‍යාස්තනුං තන්වතා”²⁸**

මෙම පද්‍ය ද්වයයේ කර්තෘත්වය ධර්මකීර්ති හිමියන් සතු බව ආනන්දවර්ධන පිළිගත්තේ ය.²⁹ ඇතැම් අලංකාරියන්ට අනුව මෙය ව්‍යාජස්තුති අලංකාරයට නිදසුනක් වන නමුත් සැබැවින් ම මෙහි ඇත්තේ අප්‍රස්තුත ප්‍රශංසාලංකාරය බව ආනන්දවර්ධනගේ මතයයි.³⁰ එසේම මෙහි ලා කිවයුතු තවත් වැදගත් කරුණක් ඇත. එනම් මෙම ශ්ලෝකය භාමහ, දණ්ඩින්, රුද්‍රට ආදී ආනන්දවර්ධනට පූර්වතර වෙනත් අලංකාරිකයෙකුගේ කෘතියක දක්නට නොලැබෙන්නකි. එම නිසා ආනන්දවර්ධන ධර්මකීර්තිපාදයන් ගරුත්වයෙන් සැලකුවෙකු බව තහවුරු වේ. එහෙත් ආනන්දවර්ධනයන් ධර්මකීර්ති හිමියන්ගේ කෘති පරිශීලනය කළ බවට කරුණු අනාවරණය නොවේ. ඔහු උගතුන්ගේ ලයිස්තුවෙහි ලා ධර්මකීර්ති හිමියන් සැලකූ කෙනෙකි. ධර්මකීර්ති හිමියන්ගේ මෙම පද්‍ය ඇතුළත් කෘතිය කාලය ශාස්ත්‍රය පිළිබඳ වූවක් මිස ස්ත්‍රී පුරුෂයන් හෝ සම්භෝග සුව විචරණය වන කාලය ග්‍රන්ථයක භාවිතයක් නොවේ. ධර්මකීර්ති හිමියන්ට පසුව හමුවන විචාරකයෙකු වන රත්නශ්‍රීඥාන පඬිවරයාගේ කෘතියෙහි ද මෙබඳු ශාංගාරාත්මක පද්‍ය හමුවන නිසා ධර්මකීර්ති හිමියන් ද අලංකාරිකයෙකු වශයෙන් කෘති රචනා කළ කෙනෙකු බව සිතීමට ඉඩකඩ නැත්තේ නොවේ. මෙයට සැපයිය හැකි නිදසුන් දෙකක් ක්‍රි.ව. 15 සියවස විසූහයි සැලකෙන වල්ලභාචාර්යන් විසින් රචිත සුභාෂිතාවලී නම් කෘතියෙන් ද උපුටා දැක්විය හැකි ය.

**“අසන්තොනාභ්‍යාර්යා සුභාදපි න යාව්‍යා කෘශ්ඨනා,
ප්‍රියා න්‍යාය්‍යා වෘත්තිමලීන මසුමංගෙප්‍යසුකරම්.**

**විපද්‍යුවච්චෙස්ථෙය පදමනුවිධෙයං ව මහතාමි,
සතාං කෙනොද්දිෂ්ටං විෂමසිධාරාවුතමිදං.”**

ඇතැම් උගතුන්ට අනුව ධර්මකීර්තිපාදයන්ගේ කාලයමය පද්‍ය අමරු හා හර්තෘහරී යන කවීන් දෙදෙනාගේ ශතක ග්‍රන්ථවල ද අන්තර්ගත වේ.³¹ ඒ. කේ. චෝඩර් පවසන පරිදි මොහුගෙන් උපුටාගත් පද්‍ය බොහෝ කාලය ග්‍රන්ථවල දක්නා ලැබේ.³² ධර්මකීර්තිපාදයන් විසින් රචනා කරන ලද සුභාෂිතරත්නහණ්ඩාගාරම් නමැති ග්‍රන්ථයෙහි ඇතුළත් පද්‍යවලින් ද මොහුගේ කවිත්වය ප්‍රකට වේ. එසේ වුවත් ධර්මකීර්තිපාදයන් දාර්ශනිකයෙකුම වේ යැයි පිළිගැනීමට

කැමති යමෙකු විසින් උන්වහන්සේ කාව්‍යශාස්ත්‍ර සම්බන්ධ පඬිවරයෙකු ලෙස හුවා දැක්වීම ප්‍රිය නොකළ ද උන්වහන්සේ විසින් රචිත කෘතිවල කාව්‍ය ශාස්ත්‍රය සම්බන්ධ නිර්මාණයන් දක්නට ලැබෙන බව අමුතුවෙන් කිව යුත්තක් නොවේ.

මෙසේ කාව්‍යමය ප්‍රකාශන හෝ කාව්‍යශාස්ත්‍රයට සම්බන්ධ නිර්මාණ රාශියක් **ධර්මකීර්තිපාදයන්ගේ** කෘතිවලින් සොයා ගත හැකි ය. පෙම්වතාගේ රූප සෞන්දර්යය, විෂාදය, ශංඟාර, වීර ආදී රසය, ආදර තෙපුල්, සම්භෝග සුඛ, සාධුක්ව, ස්වභාව වර්ණනා ආදිය මෙම පද්‍යවල නිරූපිත ය. හික්ෂුවකට අයත් මර්ශාදාවන් නො ඉක්මවා කරනු ලබන මෙම වර්ණනාවල කාව්‍යය හා අලංකාර ශාස්ත්‍රයට අදාළ කරුණු විශාල වශයෙන් ඇත. බුධනිර්වාණස්තොත්‍ර නම් ග්‍රන්ථය ද **ධර්මකීර්ති** හිමියන් විසින් රචනා කරන ලද්දකි. බෞද්ධ සංස්කෘතයේ අද්විතීය දාර්ශනිකයෙකු ලෙස සැලකෙන **භදන්ත ධර්මකීර්තිපාදයන්ගේ** සුප්‍රකට කෘති ලෙස සැලකෙනුයේ ප්‍රමාණවාර්තිකා, න්‍යායබන්දු, හෙතුබන්දු, සම්බන්ධ පරීක්ෂා, වාදන්‍යාය සහ සමානාන්තරසිද්ධි යන කෘතීන් ය.

භාමහ

සංස්කෘත කාව්‍ය විචාර ඉතිහාසයෙහි පැරණි ම ආචාර්යවරුන්ගෙන් කෙනෙකු ලෙස **භාමහ** ආචාර්යවරයා සැලකේ. මෙම ආචාර්යවරයා පිළිබඳ ලිඛිත සාහිත්‍යාගත කිසිදු තොරතුරක් නැත. ඔහුගේ පියා **රක්‍රිල ගොමින්** නම් වන කියැවේ.³³ මොහුගේ කාලය පිළිබඳ නිගමනයකට එළඹීමට වියකුන් උපයෝගී කර ගන්නා එක් ක්‍රමයක් වන්නේ ඔහු සහ **දණ්ඩින්** ආචාර්යවරයා පිළිබඳ යම් යම් කරුණු ගවේශනය කිරීම යි. කේ. ඒ ත්‍රිපාති, යකෝබ්, මහාචාර්ය රංගාචාර්ය, ගණපති, ශාස්ත්‍රී, එස්. කේ. ඩේ, යනාදී පඬිවරුන්ට අනුව මෙකී භාමහ ආචාර්යවරයා වාසය කොට ඇත්තේ දණ්ඩින් ආචාර්යවරයාට පෙර ය. එනම් 07 සිටවසට පෙරදී ය. එහෙත් ඒ. බී. කීන්, වර්නට් වැනි පඬිවරුන්ගේ මතය වන්නේ ඔහු දණ්ඩින්ට පසුකාලීන බව සහ අට වන සියවස මුල්භාගයේ දී විසූ බවයි. මෙම මත දෙකම ප්‍රතික්ෂේප කරන පී. ඩී. කානේ මෙම පඬිවරුන් දෙදෙනා සමකාලීන බව ප්‍රකාශ කරයි. කෙසේ වෙතත් වැඩි කරුණු දක්නට ලැබෙනුයේ භාමහ දණ්ඩින්ට පූර්වතර බව පැවසීමට ය. නාගවර්ම නම් පඬිවරයෙකු විසින් රචිත **කාව්‍යාලෝචන** නම් කෘතියට කණ්ණඩ භාෂාවෙන් හැඳින්වීමක් සපයා ඇති කේ. ආර්. නරසිංහ නම් විද්වතා දීර්ඝ ලෙස කරුණු දක්වමින් පෙන්වා දෙනුයේ **භාමහගේ** කාව්‍යවිචාර මූලධර්ම **දණ්ඩින්ගේ** කාව්‍යාර්ශයේ දක්නට ලැබෙන බැවින් **භාමහ දණ්ඩින්ට** පෙර විසූ කෙනෙකු බවත් ඔහු **භරත මුනීවරයාට** පසුව හමුවන විචාරකයෙකු බවත් විවාද රහිත කරුණක් බව ය. මෙම ලිපියෙහි අරමුණ **භාමහගේ** බෞද්ධ භූමිකාව පිළිබඳව සාකච්ඡා කිරීම වන හෙයින් ඉහත දැක්වූ කරුණු පිළිබඳව දීර්ඝ ලෙස සාකච්ඡා කිරීම එතරම් ප්‍රයෝජනවත් නොවේ.

භාමහ ජීවත් වූහයි සාමාන්‍යයෙන් සැලකෙන ක්‍රි. ව 5 - 7 සියවස් අතර කාලය ඉන්දියාවේ බෞද්ධ දර්ශනය අතිශය විකසිතව ප්‍රභාවත් වූ යුගයක් ලෙස නම් කළ යුතු ය. මෙම කාල සීමාව තුළ දී දින්නාග, ධර්මකීර්ති, සුඛන්ධු, ශාන්තරක්ෂිත වැනි අග්‍රගණ්‍ය පඬිවරුන් විසින් අගනා බෞද්ධ දාර්ශනික කෘති රාශියක් රචනා කරන ලදී. එම නිසා මෙම වකවානුවේ ජීවත්වූහයි සැලකෙන **භාමහ** බෞද්ධ දර්ශනය පිළිබඳ අවබෝධයක් ඇතිව සිටි කෙනෙකු බවට සැකයක් නැත. එසේම **භාමහට** පෙර ලියැවුණු කාව්‍ය ශාස්ත්‍රය සම්බන්ධ කිසිදු කෘතියක් අවිද්‍යමාන වීම නිසාත් මේධාවින්, ධර්මකීර්ති, රාමශර්මන් වැනි පඬිවරුන් බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය නියෝජනය කරන්නන් ලෙස සැලකෙන නිසාත් **භාමහට** පෙර යුගයේ සංස්කෘත කාව්‍ය හා කාව්‍යවිචාර ක්ෂේත්‍රය තුළ සිදුවන්නට ඇත්තේ කුමක් ද යන්න පිළිබඳව අපට ඉඟියක් ලැබේ. අනෙක් අතින් එබඳු පසුබිමක **භාමහගේ** බෞද්ධ භූමිකාව පිළිබඳව ද අනුමාන කළ හැකි ය.

දෙවන වැදගත් කාරණය වන්නේ සංස්කෘත කාව්‍ය විචාර සිද්ධාන්ත තුළ විද්‍යමාන වන ආත්මවාදී සංකල්පය යි. කාව්‍යය පුරුෂ සංකල්පය බිහිවීමත් කාව්‍යයේ ආත්මය සෙවීමත් පිළිබඳව එවක පඬිවරුන් දක්වා ඇති උද්‍යෝගය සැලකිල්ලට ගැනීමේ දී **භාමහ** තුළ එබඳු ආත්ම සංකල්පයක් විද්‍යමාන නොවීම වැදගත් කරුණක් වේ. බුදුදහමේ අනාත්මවාදය පිළිගත් හෙයින් **භාමහ**ගේ විචාරවාදයට ආත්මවාදයක් ප්‍රවේශ නොවුණු බව උගතුන්ගේ අදහසයි. මෙයින් අනාත්මවාදී බෞද්ධ සංකල්පය **භාමහ**ට බලපා ඇති බව පැහැදිලි ය. එම්. ක්‍රිෂ්ණමාලාර්‍ය වැනි ඇතැම් උගතුන් **භාමහ**ගේ පියාගේ නම වන රක්‍රීල ගෝමීන් යන්න නිර්වචනය කරමින් **භාමහ** බෞද්ධයෙකු බව පෙන්වා දී ඇති බව ද මෙහි ලා සඳහන් කළ යුතු ය.³⁴

මේ හැරුණු විට **භාමහ** සිය කාව්‍යාලංකාරය ආරම්භ කරමින් එහි මංගලාවරණයෙහි දී සිය ඉටු දෙවියන් නමැදිමින් සර්වඥ යනුවෙන් සඳහන් කොට තිබීම ද වැදගත් කරුණකි.³⁵ සර්වඥ යන්න මහා බ්‍රහ්මන්ට ද විශේෂණවාචී පදයක් වුවත් තත්කාලීන භාරතය තුළ සර්වඥ යන්නෙන් වඩාත් ප්‍රකට වූයේ බුදුන් වහන්සේ ම ය. මෙම අදහස නිවැරදි නම්, නිසැක වශයෙන්ම **භාමහ** බෞද්ධයෙකු ලෙස සැලකීමට කිසිදු බාධාවක් නැත. කෙසේ වෙතත් මෙම අදහස නිවැරදි බව නිගමනය කළ හැක්කේ **කාව්‍යාලංකාරය** තුළ ඇතුළත් කරුණු විශ්ලේෂණය කිරීමෙන් අනතුරුව ය. එහි හය වන පරිච්ඡේදයෙහි **භාමහ**ගේ බෞද්ධ භූමිකාව හඳුනා ගැනීමට උපකාර වන තැන් කිහිපයක් හමුවේ. බෞද්ධ දර්ශනයේ සාකච්ඡා වන ප්‍රධාන කරුණු කිහිපයක් ම **භාමහ**ගේ **කාව්‍යාලංකාරයේ** සාකච්ඡා වේ. ඉන් එක් තැනක් වන්නේ **ප්‍රත්‍යක්ෂය** හා **අනුමානය** පිළිබඳව සාකච්ඡාව යි.³⁶ මෙම ප්‍රමාණ ද්වය පිළිගනු ලබනුයේ වෛශේෂික හා බෞද්ධ යන ගුරුකුල දෙක විසිනි. එබැවින් අවම වශයෙන් මොහු මෙම සම්ප්‍රදායද්වයෙන් එකක අනුගාමිකයෙකු බව තීරණය කළ හැකි ය. අනෙක් අතින් ඔහු වචනයේ නිත්‍යතාව පිළිගත්තෙකි. න්‍යාය හා වෛශේෂිකයෝ එහි නිත්‍ය බව නො පිළිගත්හ. මෙතයින් ද ඔහු න්‍යාය හා වෛශේෂික දෙකට අයත් නොවේ. තවද ප්‍රත්‍යක්ෂය පිළිගනිමින් **භාමහ** ප්‍රත්‍යක්ෂං කල්පනාපොඨං සතොර්ථාදිති කෙවන, කල්පනාං නාමජාත්‍යාදියොජනාං ප්‍රතිජානතෙ³⁷ යනාදී වශයෙන් දක්වමින් කළ විග්‍රහය බෞද්ධ දාර්ශනික කෘතියක් වන ප්‍රමාණ සමුවිචයේ දැක්වූ ප්‍රත්‍යක්ෂං කල්පනාපොඨං නාමජාත්‍යාදී සංයුතම්³⁸ යනුවෙන් දැක්වූ විග්‍රහයට අතිශයින් සමාන ය. මේ නිසා **භාමහ** බෞද්ධයෙකු බව සිතීමට ඇති ඉඩකඩ ඉතා පුළුල් ය.

කාව්‍යාලංකාරයේ පස් වන පරිච්ඡේදයේ අනුමානය පිළිබඳව ද ඔහු විසින් විග්‍රහයක් ඉදිරිපත් කරනු ලැබේ. එහිදී ක්‍රිරූපාල්ලිඛිතගතොඥානමනුමානං ච කෙවන ...³⁹ යනාදී වශයෙන් දැක්වූ නිර්වචනය ධර්මකීර්තිපාදයන්ගේ න්‍යායබන්දුවෙහි යදනුමේයමිති...⁴⁰ යනාදී වශයෙන් දක්නා ලැබේ. මෙම විග්‍රහය දින්නාගපාදයන්ගේ ප්‍රමාණසමුවිචයේ ද දක්නා ලැබේ. තවද වසුඛන්ධු සහ ධර්මකීර්ති යන දෙදෙනා සුප්‍රකට බෞද්ධ පඬිවරුන් වන අතර මෙම දෙදෙනාගේ අර්ථ විග්‍රහ **භාමහ** විසින් තදින්ම ඇසුරු කොට ඇත. මේ නිසා ද **භාමහ** බෞද්ධ අනුගාමිකයෙකු බව තහවුරු වේ. තවද **භාමහ** සිය කෘතියෙහි පස් වන පරිච්ඡේදයේ ම අනුමානය විස්තර කරමින් **ප්‍රතිඥා දෝෂ** හයක් දක්වා ඇත. 1. තදර්ථනිෂ්ට 2. හේතු විරුද්ධ 3. ස්වසිද්ධාන්තවිරුද්ධ, 4. සර්වාගමවිරුද්ධ, 5. ප්‍රසිද්ධ ධර්ම, 6. ප්‍රත්‍යක්ෂ විරුද්ධ⁴¹ යනුවෙනි. දින්නාගපාදයෝ න්‍යායප්‍රවේශයෙහි අනෙක් දෝෂ සමඟ ස්වච්ඡන්දවිරුද්ධ, ප්‍රත්‍යක්ෂවිරුද්ධ, අනුමානවිරුද්ධ, ලොකවිරුද්ධ සහ ආගම විරුද්ධ යනුවෙන් පහක් දක්වා ඇත.⁴² මේ පහෙන් දෙකක් **භාමහ** විසින් ද ගෙන ඇත. තවද ධර්මකීර්තිපාදයෝ අනුමාන නිරාකෘත, ප්‍රත්‍යක්ෂ නිරාකෘත, ප්‍රතීති නිරාකෘත හා ස්වච්ඡන්ද නිරාකෘත යනාදී වශයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂාභාස පහක් දක්වති. ඉතා සංක්ෂේපයෙන් කිවයුතු වන්නේ ප්‍රතිඥා දෝෂ සම්බන්ධයෙන් **භාමහ** දක්වන නිර්වචන සහ විවරණ විෂයෙහි දින්නාග සහ ධර්මකීර්තිපාදයන්ගේ බලපෑම ලැබී ඇති බව යි. මේ නිසා **භාමහ**

බෞද්ධයෙකු ලෙස සැලකීමට බොහෝ දුරට හැකියාවක් පවතින අතර, එසේ වූයේ නම් විශේෂයෙන් යථෝක්ත පඬිවරුන් දෙදෙනාගේ ගුරුකුලයට ඔහු අයත් වන බව සිතිය හැකි ය. මෙම උපකල්පනයන් දෙකම නිවැරදි නොවේ නම් අවම වශයෙන් මොහු බෞද්ධ දර්ශනය තදින් ම පිළිගත්තෙකු ලෙස සැලකිය යුතු වෙයි.

භාමහ පඬිවරයා **අපෝභවාදය** සම්බන්ධයෙන් කරනු ලබන විවේචනය පදනම් කොට ගනිමින් ඇතැම් පඬිවරුන් **භාමහ** බෞද්ධයෙකු ලෙස සැලකීමට පසුබට වන නමුත් එකී පදනම හා උපකල්පනය තර්කානුකූල නොවන්නේ දාර්ශනික කරුණු සම්බන්ධයෙන් එක ම සම්ප්‍රදායක් තුළ පවා එබඳු ඒකීය පිළිගැනීමක් නො තිබිය හැකි බැවිනි. නිදසුනක් ලෙස බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය තුළ ම ඇතැම් වැදගත් කරුණු සම්බන්ධයෙන් **සෞත්‍රාන්තික** හා **යෝගාවාර** ගුරු කුල දෙක මාධ්‍යමිකයන්ගේ අදහස් නො පිළිගැනීමත්, එසේම මාධ්‍යමිකයන් ඇතැම්විට සෞත්‍රාන්තිකයන් ප්‍රතික්ෂේප කිරීමත් දැක්විය හැකි ය. මේ නිසා අපෝභවාදය සම්බන්ධයෙන් ඔහු දක්වන කරුණු පිළිබඳව එබඳු පදනමක පිහිටා **භාමහ**ගේ බෞද්ධ භූමිකාව නො පිළිගැනීම සාධාරණ නොවන බව සිතීම සරල වටහා ගැනීමක් වේ. පී. ඩී. කානේ පෙන්වා දෙන පරිදි **භාමහ** අපෝභවාදය සම්බන්ධයෙන් දක්වන අදහස් ම ඔහු බෞද්ධයෙකු බව තේරුම් ගැනීමට උපකාරී වන බව එම්. ක්‍රිෂ්ණමාවාරියර්, මහාවාර්ය දාස් ගුප්තා, එම්. ටී. නරසිංහ අයියර්, මහාවාර්ය කේ. පී. පතක් වැනි බොහෝ පඬිවරුන් විසින් පෙන්වා දී ඇත.⁴³

තවද දෘෂ්ටාන්ත හීනදෝෂ විග්‍රහයේ දී දෘෂ්ටාන්ත යන්නට නිර්වචන දෙකක් දී ඇත. සාධ්‍යසාධනධර්මාභ්‍යාං සිද්ධො දෘෂ්ටාන්ත උච්චතෙ⁴⁴ යන්න ඉන් පළමුවැන්න යි. මෙම නිර්වචනය වසුඛන්ධු ආචාර්යවරයාගේ තයො: සම්බන්ධනිදර්ශනං දෘෂ්ටාන්ත: ⁴⁵ යන නිර්වචනයට බෙහෙවින් සමාන ය. වසුඛන්ධුගේ මෙම නිර්වචනය න්‍යාය වාර්තකයේ කර්තෘවරයා වන උදෙයාතකර විසින් ද පිළිගන්නා ලද්දකි. භාමහගේ දෙවන නිර්වචනය වන්නේ සාධෙයන ලිඛිතානුමිති තදභාවෙ ව නාස්තිතා. ස්‍යාපාතෙ යෙන දෘෂ්ටාන්ත: සා ඉති...⁴⁶ යන්නයි. මෙය දින්නාග ආචාර්යවරයාගේ ප්‍රමාණසමුවවයෙන් ගන්නා ලද්දකි. මෙසේ භාමහ විසින් වසුඛන්ධ සහ දින්නාග දෙදෙනා උද්ධෘත කිරීමෙන් ද ගෞතම ආදීන්ගේ නිර්වචන බැහැර කිරීමෙන් ද පෙනී යන්නේ ඔහු බෞද්ධයෙකු වූ බව යි. භාමහගේ බෞද්ධ පසුබිම පිළිබඳ මෙය සක්ෂිප්ත විවරණයකි.

දණ්ඩින් ආචාර්යවරයා

දණ්ඩින් ආචාර්යවරයා පිළිබඳව අදාළ යම් යම් කරුණු මෙහි මූලින් දක්වන ලදී. සංස්කෘත කාව්‍ය විචාර ක්ෂේත්‍රයෙහි **භාමහ** මෙන්ම මොහු ද සුවිශේෂී ආචාර්යවරයෙකි. **දණ්ඩින්**ගේ සුප්‍රකට ග්‍රන්ථය නම් **කාව්‍යාදර්ශය** යි. මොහු තම කෘතියේ ආරම්භයේ දී **බ්‍රහ්ම, සරස්වතී** සහ **විෂ්ණු** යන ත්‍රිදෙනාට නමස්කාර කරයි. එබැවින් නිසැක වශයෙන් ම මොහු බ්‍රාහ්මණ ආගමට අයත් අනුගාමිකයෙකි. නමුත් අනාවරණය වන යම් යම් කරුණුවලින් සනාථ වන පරිදි මොහු බුදුරදුන්ට සහ බුදුදහමට ද ඉතා ගරු කළ කෙනෙකි. විරෝධාභාසාලංකාරයට විවරණය කරමින් ඔහු මෙසේ පවසයි.

“සත්‍යමෙවාහ සුගත: - සංස්කාරානවිනශ්චරාන්
තථාහි සා වකොරාක්ෂි - ස්ථිතෙවාද්‍යාපි මෙ හාදි” ⁴⁷

මෙහි සුගත යනු බුදුරජාණන් වහන්සේ ය. උන්වහන්සේට අනුව ලෝකය විනාශ වන සුළු අතර සංස්කාර පමණක් පවතී. කුලයයෝගිතා අලංකාරයට විස්තර කරමින් හේ මෙසේ පවසයි.

“සංගතානි මාගාක්ෂිණාං - තඬ්ඳ්විලසිතානි ව
ක්ෂණද්වයං න තිෂ්ඨන්ති - ඝනාරබ්ධාන්‍යපි ස්වයං”⁴⁸

දණ්ඩින් පඩිවරයා බුදුදහම සහ බුදුන් වහන්සේ කෙරෙහි ඉමහත් හක්නීමත් පුද්ගලයෙකු වූ බැවින් බෞද්ධ ආචාර්යවරුන් විසින් ඔහුට ගරු කළ බව පෙනේ. මෙය ස්වභාවික සංසිද්ධියකි. ක්‍රි. ව. 7 සියවස දී පමණ ශ්‍රී ලංකාවේ අබා සලමෙවන් නම් රජතුමා විසින් කාව්‍යාදර්ශය අනුව යමින් සිංහල බසින් සියබස්ලකර රචනා කරන ලදී. එසේම රාජ්‍යවලයේ අමෝසවර්ණයන් විසින් (ක්‍රි. ව. 815-875) කණ්ණඩ බසින් කවිරාජමාර්ග නමැති කෘතියක් ද සම්පාදනය කරන ලදී.⁴⁹ බෞද්ධ සන්දර්භය තුළ අලංකාර ශාස්ත්‍රය විෂයෙහි කාව්‍යාදර්ශය අනුව යමින් මෙබඳු කෘති දෙකක් බෞද්ධ රචකයන් විසින් රචනා කිරීමෙන් පෙනී යනුයේ ඔවුන් තුළ දණ්ඩින් ආචාර්යවරයා පිළිබඳ ප්‍රමාණවත් හක්නියක් පැවති බව යි. මෙයින් තහවුරු වන්නේ දණ්ඩින් කවියෙකු හා අලංකාරකයෙකු වශයෙන් යම් පමණකට හෝ බෞද්ධ නියෝජනයක් කරන්නට ඇති බව යි. තවද ත්‍රිපිටක භාෂාව වන පාලි භාෂාවෙන් පසුකාලීන පාලි සාහිත්‍යයට උපකාරී වන පරිදි රචනා කොට ඇති එකම අලංකාර ග්‍රන්ථය වන සුබෝධාලංකාරය දණ්ඩින්ගේ කාව්‍යාදර්ශය අනුව සංසරක්ෂිත (ක්‍රි.ව. 13 සියවස) නම් හිමි නමක් විසින් රචනා කරන ලද්දකි.⁵⁰ එම කෘති දෙකෙහි ආකෘතිය හා පද්‍ය සාකලයෙන්ම සමාන වේ. එසේම සුබෝධාලංකාර කර්තෘ සංසරක්ෂිත හිමියන් තම කෘතිය ආරම්භයේ දී ම රාමශර්මාදී පූර්වතර අලංකාරකයන් සිහිපත් කිරීම ද වැදගත් කරුණක් වේ.⁵¹ ඇතැම් පඩිවරුන් පෙන්වා දෙන පරිදි රාමශර්මන් හා දණ්ඩින් යනු දෙදෙනෙකු නොව එක් කෙනෙකි. කාව්‍යාදර්ශයේ සහ සුබෝධාලංකාරයේ දක්නට ලැබෙන සමානත්වය මෙයට සාධක කොට ඉදිරිපත් කෙරේ. එහෙත් මේ දෙදෙනා මෙපමණකින් එක් කෙනෙකු ලෙස සැලකීම එතරම් සුදුසු නොවේ. ඇතැම් පඩිවරුන් පෙන්වා දෙන පරිදි සංසරක්ෂිත හිමියන් ආදර්ශ කොට ගත් ඔහුට පූර්වතර රාමශර්මන් බෞද්ධ උගතෙකි. භාමහගේ කාව්‍යාලංකාරයේ ද ස්ථාන දෙකක රාමශර්මන් ගැන සඳහන් වේ. පෙර කියන ලද පරිදි දණ්ඩින් භාමහට පසුකාලීනයෙකුත් වේ නම්, භාමහගේ කෘතියෙහි රාමශර්මන් ගැන සඳහන් විමකුත් දක්නට ලැබේ නම් නිසැක වශයෙන්ම රාමශර්මන් යනු දණ්ඩින්ට අපර නාමයක් නොවේ. ඔවුන් දෙදෙනා වෙන් වෙන් පුද්ගලයන් දෙදෙනෙකි. කෙසේ වෙතත් දණ්ඩින් පඩිවරයාගේ බෞද්ධ භූමිකාව හඳුනා ගැනීමට ඉහත කාරණා වැදගත් වේ.

බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය තුළ දණ්ඩින් ගෞරවාදරයට පත්වීම සඳහා බලපෑ අනෙක් කරුණ වන්නේ ඔහුගේ කෘතියට එනම් කාව්‍යාදර්ශයට බෞද්ධ පඩිවරුන් විසින් විවරණ ග්‍රන්ථ සැපයීමයි. රත්නශ්‍රීඥාන නම් පඩිවරයෙකු විසින් කාව්‍යාදර්ශයට ටීකාවක් සැපයීම මෙයට නිදසුනකි. මෙකී රත්නශ්‍රීඥාන ශ්‍රී ලාංකික බෞද්ධ භික්ෂුවක් වන බව උගතුන්ගේ අදහසයි. එය එසේ වීනම් එම භික්ෂුව ශ්‍රී ලාංකික ව්‍යවහාර සම්ප්‍රදාය අනුව රත්නසිරිඥාණ නමින් හැඳින්වූණු කෙනෙකු විය යුතු ය. කෙසේ වෙතත් උගතුන් පෙන්වා දී ඇති කරුණු අනුව මොහු බෞද්ධ පඩිවරයෙකු බව නියත ය. කවිත්වය සඳහා ප්‍රතිභාව අවශ්‍ය යැයි දණ්ඩින් දක්වන අදහස විවරණය කිරීම සඳහා රත්නශ්‍රීඥාන ජාතකමාලාවෙන් ජාතක ගෙනහැර දක්වමින් කරුණු විවරණය කරන බව ඒ. කේ. වෝඩර් විසින් පැහැදිලිව පෙන්වා දී ඇත.⁵² ශ්‍රී ලංකාවේ මෙන්ම බුරුමය හා ටිබෙටය යන රටවල ද භික්ෂූන් විසින් ද කාව්‍යාදර්ශය අනුකරණය කරමින් තම බසට කෘති සම්පාදනය කර ඇති අතර බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය තුළ දණ්ඩින්ගේ කාව්‍යාදර්ශය මහත් හරසරින් දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ හදාරනු ලැබීම ද සලකා බැලිය යුතු කරුණකි. මෙම කරුණු අනුව ද පෙනී යන්නේ දණ්ඩින් ආචාර්යවරයා බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායට අයත් කෙනෙකු වුවද අවම වශයෙන් ඔහු බුදුදහම කෙරෙහි ලැදියාවක් දැක්වූ සහ ඒ පිළිබඳ අවබෝධයෙන් ග්‍රන්ථකරණයේ යෙදුණු කෙනෙකු බව නිගමනය කිරීමට අපහසු නොවන බව යි. එබැවින් ඔහු මගින් ද සංස්කෘත සාහිත්‍යයේ පෝෂණයට බෞද්ධ ඥාන සම්ප්‍රේෂණයක් සිදු වී ඇත.

ශිලාමේසවර්ණ

සිංහල භාෂාවෙන් රචනා වී ඇති එකම අලංකාර ග්‍රන්ථය වන සියබස්ලකර සම්පාදනය කළහයි සැලකෙන අබාසලමෙවන් රජු අභය ශිලාමේසවර්ණ නමින් ද හැඳින්වේ. ශ්‍රී ලාංකික රාජවංශයට අනුව මෙතමන් හැඳින්වෙනුයේ 5 වන සේන රජතුමා බව ඉතිහාසඥයන්ගේ මතයයි. උගතුන්ගේ මතය අනුව මොහු කාව්‍යාදර්ශය අනුව යමින් තම සිංහලට අනුරූපී ලෙස මෙම කෘතිය නිමවා ඇත. එහෙත් මෙහි පැහැදිලිව පෙනෙන ලක්ෂණයක් වන්නේ කාව්‍යාදර්ශයේ ප්‍රභූත්වය මැයි. පැරණි ශ්‍රී ලංකාවේ සමාජ ආර්ථික ආගමික හා සාහිත්‍යය කෙරෙහි මූලික වූයේ බෞද්ධයෙකුම වන හෙයින් සහ අන්‍යලබ්ධිකයෙකු විසින් කරන ලද වැදගත් මෙහෙවරක් අවිද්‍යමාන නිසා මෙම කෘතියෙහි කතුවරයා වන අබාසලමෙවන් කවරෙකු වුවත් ඔහු බෞද්ධයෙකු වූ බවට කිසිදු සැකයක් නැත. එබැවින් කාව්‍යවිචාර ක්ෂේත්‍රය විෂයෙහි ශිලාමේසවර්ණයන්ගෙන් ද ඉමහත් දායක්තවයක් සැපයුණු බව දීර්ඝව සාකච්ඡා කිරීම අනවශ්‍ය වේ.

ආචාර්ය රත්නශ්‍රීඥාන

මෙම ආචාර්යවරයා ශ්‍රී ලාංකික බෞද්ධ භික්ෂුවක වන බව බොහෝ උගතුන් විවාද රහිතව පිළිගත් කරුණකි.⁵³ එය එසේ නම් ඉහත දැක්වූ පරිදි මෙම භික්ෂුව පාලි උගැරවට අනුව රත්නසිරිඥාණ නම් විය යුත්තේ ය. එහෙත් මෙතමන් විසූ භික්ෂුවක හෝ ග්‍රන්ථ කතුවරයෙකු පිළිබඳව ශ්‍රී ලාංකික ඉතිහාසය තුළ ප්‍රකට නොවේ. එබැවින් කාව්‍යාදර්ශයට ටීකාවක් සැපයූ මෙකී ආචාර්යවරයා පිළිබඳව කරුණු විමර්ශනය කළ යුතුව පවතී. මොහු පිළිබඳව අධ්‍යයනයන්හි නිරත වූ උගතුන් පවසන පරිදි රත්නශ්‍රීඥානයන්ගේ මුතුන් මිත්තන් සමන්තකුටය පෙදෙසෙහි වාසය කොට ඇත. එසේම ඔවුන් පවසන පරිදි රත්න යනු උන්වහන්සේගේ නම වේ. ශ්‍රී ඥාන යන උගත්කම හා ප්‍රසිද්ධිය නිසා ලද ගෞරව නාමයකි. මලලසේකර මහතා පෙන්වා දෙන පරිදි මොහු වාසය කළ කාලය ශ්‍රී ලංකාවේ කුශාග්‍ර බද්ධිමතුන් රාශියක් විසූ යුගයකි. එවක විසූ ප්‍රකට ශාරීපුත්‍ර සංඝරාජයන් වහන්සේ හඳුන්වා ඇත්තේ 'සාගරමනි' (ප්‍රඥාවෙන් සාගරය හා සමාන) යන විශේෂණ පදයෙනි. මෙම රත්නශ්‍රීඥාන හිමියන් ද එබඳුම උගත් භික්ෂුවකි.⁵⁴ මලලසේකර මහතා පෙන්වා දෙන පරිදි මොහුට ද 'සාගරමනිපාද' යනුවෙන් විශේෂණ නාමයක් විය.⁵⁵ දකුණු ඉන්දියානු ආක්‍රමණ නිසා පාල රාජ්‍ය සමයෙහි ශ්‍රී ලාංකික භික්ෂූන් ඉන්දියාව සමඟ බුද්ධිමය ගණදෙනු සිදු කර ඇත. විශේෂයෙන් මෙකී ශ්‍රී ලාංකික භික්ෂූන්ගේ බුද්ධි මහත්වය, හැකියාව හා ආව්‍යායකතාව තේරුම් ගත් පාල රජවරු මොවුන්ට විශේෂ බුහුමන් දැක්වූහ. දෙරට උගත්හු ඔවුනොවුන්ගේ රටවලට යාම් ඊම්, කතා බහ ආදිය පවත්වාගෙන ගියහ. මෙම රත්නශ්‍රීඥාන හිමියන් ලංකාවෙන් ඉන්දියාවට ගිය එබඳු භික්ෂුවකි. එසේම එකල ඉන්දියාවේ උගත් පඬිවරු ද ලක්දිවට පැමිණියහ. ඉන්දියානුවන් විසින් සුනිශිත බුද්ධියක් තිබූ මෙම පඬිවරයාගේ පාණ්ඩිතයට සීමා ව්‍යතික්‍රමණයෙන් බුහුමන් දක්වා ඇත. එනිසා ම බෞද්ධ පඬිවරු ද කාලිදාස, මාස ආදීන්ගේ නිර්මාණ ඇගයූ අතර බ්‍රාහ්මණ සම්ප්‍රදායට ද ගරු කළහ. වාත්සායනගේ කාමසූත්‍රය, කාමණ්ඩකීයනීති ශාස්ත්‍රය පිළිබඳව ඔහුගේ කෘතිවල සඳහන් වී තිබීම මෙයට නිදසුනකි. ශාංගාර රසය පිළිබඳව ද වෙනත් බෞද්ධ ආචාර්යවරුන්ට වඩා විවෘත ලෙස අදහස් දැක්වීම ද තවත් වැදගත් කරුණකි.

රත්නශ්‍රීඥාන පඬිවරයා අලංකාර ශාස්ත්‍රය හැරුණු විට ශබ්දවිද්‍යාව පිළිබඳව ද ගැඹුරු අවබෝධයකින් යුතුවූ කෙනෙකු බව කිව යුතු ය. පාණිනීගේ ව්‍යාජ්‍ය ව්‍යාකරණය කෙරෙහි මොහු දැඩි සැලකිල්ලක් දක්වා ඇත. පද්‍යකරණයේ දී ශුද්ධ රූප භාවිතය ඔහු ප්‍රිය කළේ ය. (ශුද්ධායාං ශබ්දපද්ධතෝ රසා, අනුප්‍රාසාදී ශෝභතෙ නාත්‍යයා). එපමණක් නොව ප්‍රාකෘත ව්‍යාකරණය පිළිබඳව ද ඔහුට ගැඹුරු අවබෝධයක් විය. හරිධරගේ ප්‍රාකෘත ව්‍යාකරණය ගැන ඔහුගේ

කෘතියේ දෙපළක සඳහන් වේ. තවද ප්‍රාකෘත පද්‍ය කාව්‍යයක් වන සේතුබන්ධය ද, ගද්‍ය කාව්‍යය වන රත්නප්‍රභා සහ බාහත්කථා යන කාව්‍යයන් ද පරිහරණය කළේ ය. තවද ශබ්දාර්ථචින්තාවෘත්ති නම් කෘතියක් මොහු විසින් රචනා කරන ලද අතර එම කෘතිය දැනට අවිද්‍යමාන තත්වයක පවතී. රත්නශ්‍රීඥාන පඬිවරයා කාව්‍යාදර්ශයට ටීකාවක් සපයමින් දැණ්ඩින්ගේ මත ගෙනහැර දක්වන අතර භාමහගේ අදහස් ද දක්වයි. එසේම එහිදී සිය මතය දැක්වීමට ද ඔහු පසුබට නොවේ. පූර්ව සූරිහි: යන ප්‍රයෝගය නිර්වචනය කරමින් ඔහු දක්වන පූර්වාචාර්යයන්ගේ නාමාවලියට භරත, භාමහ සහ මෙධාවීරුද යන අයගේ නම් ද ඇතුළත්ව ඇති බව මෙහි ලා සිහිපත් කිරීම දක්වන ලද කරුණු තහවුරු කිරීමට උපකාරී වේ.

කෙසේ වෙතත් රත්නශ්‍රීඥාන බෞද්ධයෙකු වූ බව අයාසයෙන් තහවුරු කළ යුත්තක් නොවේ. වෛශ්‍යාකරණිකයෙකු වශයෙන් ද සැලකිය හැකි මොහු බෞද්ධ සම්ප්‍රදාය නියෝජනය කරන සංස්කෘත වාන්ද්‍ර ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදායේ සාමාජිකයෙකු බව ද කීම සුදුසු ය. ඔහුගේ කෘතියේ කිහිප තැනකම වාන්ද්‍ර ව්‍යාකරණයේ සූත්‍ර, වෘත්ති හා ධාතු පාඨ දැක්වීමක් සිදුවී ඇත. අනෙක් කරුණ වන්නේ කවියා යනු එක් අතකින් දාර්ශනිකයෙකි. මොහුගේ පද්‍යවල බෞද්ධ දර්ශනයේ ආභාසය මැනවින් අන්තර්ගත ය. තම තාර්කික චින්තනය ද එහි ලා ඔහු ප්‍රවේශ කොට ඇත. මේ නිසා බෞද්ධයෙකු වශයෙන් රත්නශ්‍රීඥාන පඬිවරයා ද සංස්කෘත සාහිත්‍යයට සපයා ඇති ආලෝකය සුළුපටු නොවේ.

ආචාර්ය ශෞද්ධොදනී

සංස්කෘත කාව්‍ය සාහිත්‍යයේ ප්‍රවර්ධනයට දායකත්වයක් සැපයූ තවත් පඬිවරයෙකු ලෙස ආචාර්ය ශෞද්ධොදනී පඬිතුමා හැඳින්විය හැකි ය. මොහු විසින් රචනා කරන ලද කෘතිය අලංකාරසූත්‍ර හෝ අලංකාරකාරිකා නම් වේ. එයට කේශවම්ශ්‍ර ආචාර්යවරයා විසින් අලංකාරශේඛර නමින් ටීකාවක් සපයන ලදී. අලංකාර සූත්‍ර නම් කෘතියෙහි ආචාර්ය ශෞද්ධොදනී පිළිබඳව කිසිදු සඳහනක් නැත. එහෙත් මෙහි ටීකාවේ මූල සහ අග යන දෙතැනම කේශවම්ශ්‍ර ආචාර්යවරයා විසින් මෙහි කතුවරයා ශෞද්ධොදනී බවත් ඔහු බෞද්ධයෙකු බවත් සඳහන් කරයි.⁵⁶ පී. ඩී. කානේ විසින් ද මෙහි කාරිකා ශෞද්ධොදනී හෝ වෙනත් කිසියම් බෞද්ධ පඬිවරයෙකු විසින් රචනා කරන ලද බව සිතන අතර, මෙම කෘතියෙහි කර්තෘත්වය ආචාර්ය ශෞද්ධොදනීහට පැවරීමට කැමති වේ.⁵⁷

තවද ආචාර්ය ශෞද්ධොදනී ක්‍රි. ව. 11 සියවසින් පසුව විසූ කෙනෙකු බව විශ්වාස කෙරේ. ඊට ප්‍රධාන හේතුව ක්‍රි. ව. 1020 - 1100 කාලය අතර ජීවත් වූහයි ඉතිහාසඥයන් විසින් සලකනු ලබන මහිමහට්ට පඬිවරයාගේ ව්‍යක්තිවචේක නම් කෘතිය තම ග්‍රන්ථයෙහි දෙතැනක දී උපුටා දැක්වීම නිසා ය. අලංකාරකාරිකාවේ කාව්‍යශාස්ත්‍රය පිළිබඳව දක්වන ක්‍රමවේද සංක්ෂිප්ත විෂය පථයක් නියෝජනය කරන අතර, එය වාග්හටාලංකාරයෙහි මෙන්ම දැණ්ඩින්, හෝජ, රාජශේඛර. ආනන්දවර්ධන සහ මම්මට යනාදී ආචාර්යවරුන්ගේ කාව්‍ය මූලධර්මවල අනුකරණයක් මෙන් ද පෙනේ. මේ නිසා නියත වශයෙන් මොහුගේ කාලය 11 - 13 සියවස් අතර කාල පරාසයක් පෙන්නුම් කෙරේ. ශෞද්ධොදනීගේ කාව්‍යාලංකාරකාරිකාව කාව්‍යශාස්ත්‍රය හැදෑරීම සම්බන්ධයෙන් ජනප්‍රියත්වයටකට හෝ බහුල භාවිතයකට හෝ හසු වූ කෘතියක් ලෙස නම් කළ නො හැකි ය. මොහුගේ කෘතියේ කාව්‍ය යනු ක්‍රමක් දැයි නිර්වචනය කරමින් රසය පිළිබඳ විශේෂ විචරණයක් සපයා ඇත. ඔහුට අනුව "ඇසීමට ප්‍රිය උපදවන වාක්‍යය" කාව්‍යය නම් වේ. (කාව්‍යං රසාදිමද්වාක්‍යං, ශ්‍රැතං සුබවිශෙෂකෘත්). ප්‍රතිභාව හඳුනාගත හැක්කේ එය යොදන ආකාරය අනුව ය. මොහු ද කාව්‍ය රසේත්පාදනයට ඉවහල් වන සම්ප්‍රදාය තුනක් ගෞඪී, වෛදර්භී සහ මාගධී යනුවෙන් පෙන්වා දී ඇත.

බෞද්ධයෙකු වශයෙන් ආත්මවාදී අදහසක නොයෙදෙන ශෞද්ධොදනී කාව්‍යයේ ආත්මය සම්බන්ධයෙන් විවරණය කිරීමේ දී සංකුලතාවකට මුහුණපෑ බව පෙනේ. එම නිසා ඔහු කාව්‍යය යන්න නිර්වචනය කරමින් ඊනි, උක්ති, මුද්‍රා සහ වෘත්ති යන කරුණු මත කාව්‍යයේ ජීවය රඳා පවතින බව කියයි. (ඊතිරුභවතතස්තිථා මුද්‍රාවෘත්ති කාව්‍යසා පිවිතම්)⁵⁸ මෙහි ජීවිත යන්න යෙදීම වැදගත් කරුණකි. තත්තද්‍රසොපකාරිණාපදොසු ඊතයා⁵⁹ යනුවෙන් සඳහන් කරමින් රසයෙහි ඊතිය අන්තර්ගත බව පවසයි. උගතුන් පෙන්වා දෙන පරිදි මෙම ආචාර්යවරයාට ආනන්දවර්ධන වැනි ආචාර්යවරුන්ගේ වින්තනධාරාව මැනවින් ආත්මගත වී ඇත. මමීමට වැනි ආචාර්යවරුන් අනුව යමින් මොහු ද අහිධා, ලක්ෂණ සහ ව්‍යාඤ්ජනා යන භාෂා ශක්තිත්‍රය ප්‍රකාශයක අන්තර්ගත වන බව කියයි. තවද ඔහු පවසන පරිදි කාව්‍යයක සපුරා දෝෂ නැති කළ යුතු ය. ඒ සඳහා ඔහු දක්වන දෝෂ විස්සක් වේ. ඒවායින් කෂ්ට, අප්‍රසුක්ත, සංදිග්ධ, ව්‍යර්ථ, අශ්ලීල, අප්‍රතිත, අසාධු සහ අවාචක යන අට පද දේෂ නම් වේ. න්‍යූන, විසන්ධි, ව්‍යාකීර්ණ, සමාප්තපුනරත්ත, හත්තක්‍රම, හත්තයති, හත්තච්ඡන්ද, වාකාගර්භ, අඊතිමත, අවිමාෂ්ට, විධෙයාංශ, සමුදායාර්ථ, වර්ජිත සහ විරුද්ධමතිකෘත යන දොළොස් වාක්‍ය දෝෂ නම් වේ. විරස, ග්‍රාමා, ව්‍යාහත, බිනුල්ත, හිනොපමා, අධිකොපමා, අශදාශොපමා සහ දේශාදිවිරොධි යන අට අර්ථ දෝෂ නම් වේ. ගුණ පිළිබඳව ද ශෞද්ධොදනී දරණ මතයක් ඇත. ඔහුට අනුව සංක්ෂිප්තතා, උදාත්තතා, ප්‍රසාද, උක්ති, සමාධි යන පහ පදයක දැකිය හැකි ගුණයන් ය. භාවිකත්ව, සුශබ්දත්ව, පර්යායෝක්ති, සුධර්මිත යන හතර අර්ථයේ පවතින ගුණයන් වේ. කාව්‍යයක දෝෂ රහිත වීමෙන් එකී ගුණවලට පරිබාහිර වූ ගුණ විශේෂයක් ජනිත වේ. එබැවින් දෝෂ රහිත බවින් අඟුණිවන එකී ගුණ පිළිබඳව ද ඔහු වෙනම සාකච්ඡා කොට ඇත. 'දෝෂ රහිත වීම ගුණයක් වේ'⁶⁰ යන මතය සුබෝධාලංකාර කතුවරයා ද ඉතා ගැඹුරින් අවධානයට ගෙන ඇති කරුණක් බව මෙහි දී සිහිපත් කළ යුතු ය. එහෙත් සුබෝධාලංකාර කතුවරයා දහතුන් වන සියවස විසූවෙකු බව පිළිගෙන ඇති නමුත් ශෞද්ධොදනීගේ කාලය අවිනිශ්චිත හෙයින් මොවුන්ගෙන් කවරකෙගේ මතය පූර්වතර වී දැයි නිගමනය කළ නො හැකිය. ඉහත දැක්වූ පරිදි ඔහු 11- 13 සියවස් අතර ජීවත් වූ කෙනෙකු නම් ශෞද්ධොදනී පාලි සුබෝධාලංකාර කර්තෘ සංසරක්ඛිත හිමියන්ට පූර්වතර වනු ඇත.

මෙම ආචාර්යවරයා විසින් ඉහත දැක්වූ පරිදි රස අලංකාර දෝෂ ආදී කාව්‍ය සංකල්ප පිළිබඳ සාකච්ඡා කොට ඇත. මොහු ජෛන අනුගාමිකයෙකු බවද ඇතැම් විචාරකයන් විසින් පෙන්වා දෙනු ලැබූ ද⁶¹ මොහුගේ කාව්‍යමය දෘෂ්ටිය බෙහෙවින් සමාන වන්නේ බෞද්ධ පසුබිමට ය. මේ බව භාරතීය පඬිවරුන් රාශියක් විසින් ද තීරණය කරන ලද්දකි. සුබෝධාලංකාර කතුවරයාගේ කාව්‍ය විචාර දෘෂ්ටියට ද මොහුගේ සංකල්පවල බලපෑම ලැබී ඇති බව පෙනේ. එබැවින් සංස්කෘත කාව්‍ය විචාර ක්ෂේත්‍රයට මොහුගෙන් ද ලද දායකත්වය සුළුපටු කොට තැකිය යුතු නොවේ.

ක්ෂේමේන්ද්‍ර

සංස්කෘත කාව්‍ය විචාරය සඳහා මූලධර්ම සැපයූ හරත, භාමහ, දණ්ඩින්, වාමන, ආනන්දවර්ධන හා කුන්තක යනාදී ප්‍රමුඛ පෙළේ අචාර්යවරුන් අතරට ගැනෙන අනෙක් ආචාර්යවරයා වන්නේ ක්ෂේමේන්ද්‍ර නම් පඬිවරයා ය. ක්‍රි. ව. 11 සියවස කාස්මීරයේ විසූහයි සැලකෙන මොහු විසින් ඖචිත්‍යවාදය හඳුන්වා දෙමින් රචනා කළ ඖචිත්‍යවිචාරවර්ථා කෘතිය අතිශය ප්‍රකට වූවකි. මෙම ආචාර්යවරයා රචනා කළ කෘති දෙස බැලීමෙන් මොහුගේ බෞද්ධ භූමිකාව පිළිබඳව පැහැදිලි අවබෝධයක් ලබා ගැනීමට හැකි ය. එහෙත් මොහු ද හින්දු භක්තිකයෙකු බව පැවසීමට උත්සුක වූවෝ ද වෙති. කෙසේ වෙතත් කාව්‍යයක තිබිය යුතු ප්‍රධාන ලක්ෂණය උචිත බව, යෝග්‍ය බව, ගැලපෙන බව නැතහොත් ඖචිත්‍යය බව මොහු විසින් අවධාරණය කරන ලදී. ඖචිත්‍යය නොමැති වුවහොත් පාදාහරණයක් ගෙළෙහි පැළන්දෙක් අනෙකාගේ උපහාසයට ලක්වන්නාක් මෙන් ඖචිත්‍යයෙන් තොර කාව්‍ය රස භාතියට හේතු වන බව පමණක් නොව රස භංගයට හේතු වන ඊට වඩා කරුණක් නොමැති බව ද ඔහු කීය. (අනෞචිත්‍යාදෘතෙ නාත්‍යද්‍රසභංගසා කාරණා)

මොහු විසින් රාමායණමඤ්ජරී, භාරතමඤ්ජරී, බාහන්කථාමඤ්ජරී, දශාවතාරවර්ත, බුද්ධාවදානකල්පලතා, කලාවිලාස, සමයමාතෘකා, වාරුවර්යාශතක, සෙව්‍යසෙවකොපදෙශ, දර්පදලන, දෙශොපදෙශ, නර්මමාලා, චතුර්වර්ගසංග්‍රහ, කවිකණ්ඨාහරණ, ලොකප්‍රකාශකොශ, නීතිකල්පතරු, ව්‍යාසාෂ්ටක, ඖෂධිකාවිචාරවර්වා සහ සුවෘත්තතිලක යන කෘති රචනා කළ බව කියැවේ. ක්ෂේමේන්ද්‍රයන්ගේ කෘති පිළිබඳව අධ්‍යයනයක යෙදෙන ආචාර්ය එම්. එල්. සී. සූරියකාන්ත මහතා එම කෘති කොටස් හතරකට බෙදා දක්වයි. ඉන් පළමුවැන්න කාව්‍ය සංග්‍රහ (poetical Epitomes) වේ. ඊට රාමායණමඤ්ජරී, භාරතමඤ්ජරී, බාහන්කථාමඤ්ජරී, දශාවතාරවර්ත, බුද්ධාවදානකල්පලතා යන ග්‍රන්ථ ඇතුළත් කොට ඇත. දෙවැන්න උපදේශාත්මක කාව්‍ය (Didactic Poems) වේ. ඊට කලාවිලාස, සමයමාතෘකා, වාරුවර්යාශතක, සෙව්‍යසෙවකොපදෙශ, දර්පදලන, දෙශොපදෙශ, නර්මමාලා සහ චතුර්වර්ගසංග්‍රහ යන කෘති ඇතුළත්ය. තෙවැන්න කාව්‍යශාස්ත්‍රය හා වෘත්තමය ග්‍රන්ථ (poetical Epitomes) ලෙස නම් කොට ඇති අතර ඊට කවිකණ්ඨාහරණ, ඖෂධිකාවිචාරවර්වා සහ සුවෘත්තතිලක යන ග්‍රන්ථ ඇතුළත් වේ. සිවුවැන්න ප්‍රකීර්ණක කාව්‍ය (Miscellaneous) නම් වන අතර ඊට ලොකප්‍රකාශකොශ, නීතිකල්පතරු, ව්‍යාසාෂ්ටක යන කෘති ඇතුළත් ය.⁶²

කෙසේ වෙතත් ක්ෂේමේන්ද්‍රයන්ගේ බෞද්ධ භූමිකාව වටහා ගැනීමට මොහු විසින් රචිත කෘතිවල ප්‍රමාණවත් සාධක රාශියක් හමුවේ. බුද්ධවර්තාවදානකල්පලතා නැතහොත් අවදානකල්පලතා නම් කාව්‍යය මෙයට එක් නිදසුනකි. මෙම කෘතිය බෞද්ධ ජාතක කථාවල එකතුවකි. ග්‍රන්ථයේ පෙනෙන ආකරයට මහායාන බුදුදහමේ පිළිගැනෙන පාරමිතා සය මෙහි කථාවස්තුවලින් විවරණය කෙරේ. බුදුසිරිත පැවසීමට තිබූ මහත් හක්තියක් මෙම කෘතිය රචනාවීමට බලපා ඇති බව පෙනේ. මීට අමතරව දශාවතාරවර්ත නම් කෘතියේ ද බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳව සඳහන් වේ. මේ හැරුණු විට අනෙක් කෘතිවල ද බුදුදහමේ ආභාසය මැනවින් සනිටුහන් වේ. මෙකී කරුණු යටතේ ක්ෂේමේන්ද්‍රයන් ද බෞද්ධයෙකු වශයෙන් හෝ බුදුදහමේ ආභාසයෙන් ලත් දැනුම් සම්භාරයක් සංස්කෘත කාව්‍ය විචාර ක්ෂේත්‍රයේ පෝෂණය සඳහා ප්‍රදානය කොට ඇත.

ශ්‍රී සංසරක්ෂිත හිමි

ශ්‍රී සංසරක්ෂිත හිමියෝ පාලි සුබෝධාලංකාරයේ සහ චුන්තොදයේ කතුවරයාණෝ වෙති. සංස්කෘත කාව්‍යවිචාර ග්‍රන්ථ අතරින් දණ්ඩින්ගේ කාව්‍යාදර්ශය හා කේදාරහට්ටයන්ගේ වෘත්තරත්නාකරය අනුව යමින් මෙම කෘති දෙක පාලියට සම්පාදනය කොට ඇති බව බැලූ බැල්මට පෙනෙන නමුත් මෙම පඬිවරයාට එම කෘති දෙක ඉක්මවා ගිය පුළුල් කාව්‍ය ශාස්ත්‍ර දැනුමක් පැවති බව පසුකාලීන සංස්කෘත විචාර ග්‍රන්ථ පරීක්ෂා කිරීමෙන් අනාවරණය වේ. සංස්කෘත කාව්‍ය විචාරකයන් විසින් හඳුන්වා දෙන ලද ප්‍රකට විචාර සිද්ධාන්ත අනුව නො යමින් කාව්‍ය දෝෂ හා දෝෂාපහරණය සුබෝධාලංකාරයේ මුල්ම පරිච්ඡේදය තුළ විස්තර කිරීම මෙයට කදිම නිදසුනකි. මෙහි දී කාව්‍ය දෝෂ හා ගුණ සම්බන්ධයෙන් උන්වහන්සේ විසින් ඉදිරිපත් කරනු ලබන මතය සාකච්ඡායෙන්ම බෞද්ධ දාර්ශනික සිද්ධාන්ත අනුව යාමකි. සංස්කෘත විචාරකයන් ශ්ලේෂ, ප්‍රසාද, සමතා, මාධුර්යය, සුකුමාරතා, අර්ථ ව්‍යක්ති, උදාරත්ව, ඕපස්, කාන්ති හා සමාධි යනුවෙන් කාව්‍ය ගුණ දහයක් දැක්වූව ද සංසරක්ෂිත හිමියන් පවසන්නේ දෝෂ රහිත බවම ගුණයක් නො වේද (නිද්දොසා සබ්බථා සායං - සගුණා න භවෙය්‍ය කිං)⁶³ යන්නයි. කෙනෙකු යම් වරදක් නො කර සිටීම ම ඔහුගේ ගුණයක් බව බුදුදහම පිළිගනී. මීට අමතරව ස්වභාවෝක්තිය අලංකාරයක් ලෙස ඇතැම් සංස්කෘත විචාරකයන් නො පිළිගත් නමුත් සංසරක්ෂිත හිමියන් සුබෝධාලංකාරයේ දී යමක් සෘජු ලෙස කීම අලංකාරයක් ලෙස පිළිගැනීමත් බෞද්ධ නිර්ණායකවලට අනුව යාමකි. එහෙයින් සත්‍ය එසේම රසවත් කීම අලංකාරයක් වශයෙන් පිළිගැනීම අතිශයින් උචිත ය. මෙබඳු ප්‍රධාන කරුණු කිහිපයක් හැරුණුවිට අවශේෂ අප්‍රකට යෙදුම් රාශියක්ම සංසරක්ෂිත හිමියන්ගේ බෞද්ධ භූමිකාව නිරූපණය කිරීමට ඉවහල් වේ. සංසරක්ෂිත හිමියන් සම්බන්ධයෙන් සුවිශේෂ කරුණ වන්නේ උන්වහන්සේ

13. See, **Kavyalankaratika** of Rudrata by Namisadhu, 2.2, p.4
14. **කාව්‍යමාලා**, ශ්‍රී නම්සාධුකෘතටීප්පණ, 11.24
15. It looks that these examples are taken from the work of Medhavin, Kane, P.V., **History of Sanskrit Poetics**, p. 79.
16. අනු ව ස්වරූපොපාදානෙ සත්‍යපි වත්වාර ඉති ග්‍රහණාද්‍යන්මෙධාවිප්‍රභුතිහිරුක්කං යථා, ලිංගවචනහෙදො “ හිනතාධිකාමසම්භවො විපර්යයො සාදාශ්‍යමීති සප්තොපමාදොෂා:” **කාව්‍යාලංකාරටීකා**, නම්සාධු, 11.24
17. **Journal of the Royal Asiatic Society**, (1908), P.V. Kane, p. 545.
18. “කින්තු ධීපං විකල්පානනාං, පූර්වාචාර්යො: ප්‍රදර්ශිතම්” යනුවෙන් **කාව්‍යාදර්ශය** 2.2 හි ද, ඊදාශං වර්ජ්‍යතෙ සද්භි:” යනුවෙන් එහිම 2.55 හි ද “යථාසංඛ්‍යමීති ප්‍රොක්කං, සංඛ්‍යාතං ක්‍රම ඉත්‍යපි” යනුවෙන් එහි ම 2.73හි ද දක්නා ලැබේ.
19. “පූර්වාචාර්යො: විරන්තතො: කාව්‍යලක්ෂණකාරො: මෙධාවිභාමභාදිභි: ප්‍රදර්ශිතම්” , **රත්නශ්‍රීටීකා**, පිට 67.
20. “අනෙත ව සර්වෙණ හිනතාසම්භව... උපමාදොෂා: සත්‍යමෙධාවිනොදිතා” ඉති මතාන්තරමනෙකාන්තිකම්, **රත්නඥානශ්‍රීටීකා**, පිට 85.
21. See, **Kavyalankaratika of Rudrata**, 16.42.
22. **රත්නශ්‍රීටීකා**, පිටු 10,11.
23. මෙධාවිරුද්‍රකමාරදාසාදයො ජාත්‍යන්ධා කවය: ශ්‍රූයන්තෙ, .
24. Dharmakirthi is one of the olderst writers on Alankara. A work of his called 'Bauddha-sangati' is mentioned by Subandhu in Vasavadatta.. **Journal of Bombay Branch Royal Asiatic Society**, No XLIII, Vol.16.
25. Krishnamachari, **History of Sanskrit Literature**, Motilal Bernarsidas,1937, p. 733.
26. .See, Introduction of **Vasavadatta**, ed. Jackson, Williams, A.V., Colubia University Press, New York, 1913. p. 07.
27. Kane, P.V., **History of Sanskrit Poetics**, Motilal Benarsidas, Delhi, 1994, pp. 85-87.
28. **ධවන්‍යාලෝක**, සංස්. පණ්ඩිත ශ්‍රී මහාදේව ශාස්ත්‍රී, වෞකම්බා මුද්‍රණාලය, බරණැස. 1940, 487 පිට
29. “තථා වායං ධර්මකීර්ති: ශ්ලෝක ඉති ප්‍රසිද්ධම්” -එම - 489 පිට
30. -එම-, 488 පිට
31. Lienhard, Siegfried, **History of Indian Litetature**, Ottho Harrossowits, Wiesbaden, 1984, p. 134
32. **Encyclopaedia of Indian Literature**, Vol. II, Shitya Akademi, 1988, p. 996
33. See Naganatha Sastri, P.V., Introduction of **Kavyalankara of Bhamaha**, Motilal Bernasidas, Delhi, 1991.
34. Krisnamacariyar, M., **History of Classical Literature**, Motilal Bernarsidas,1937, P 724.

-
35. ප්‍රණමය සර්වං සර්වඥං, කාව්‍යාලංකාරය 1.1 බලන්න.
36. තස්මාත් කුටස්ථ ඉත්‍යොශාබ්දී ච: කල්පනා වාථා -
ප්‍රත්‍යක්ෂමානුමානං වා යනු තත් පරමාර්ථත: කාව්‍යාලංකාරය, 6.11
37. See **Kavyalankara V. 6.**
38. **Pramanasamuccaya**, ed. Rangaswami, Iyengar, H. R., Government Branch Press, Mysore, 1930, p. 9.
39. See **Kavyalankara, V. 11.**
40. න්‍යායබින්දුව, 2 පරි. 3 සූත්‍රය බලන්න.
41. තදර්ථහෙතුසිද්ධාන්තසර්වාගමවීරොධිනො
ප්‍රසිද්ධධර්මා ප්‍රත්‍යක්ෂබාධිනො වෙති දුෂ්‍යති. කාව්‍යාලංකාරය, 5. 13
42. න්‍යායප්‍රවේශය, 2 පිට බලන්න.
43. Kane, P.V., **History of Sanskrit Poetics**, Motilal Benarsidas, Delhi, 1994, pp. 85-87.
44. See **Kavyalankara V. 26.**
45. See **Nyayavartika of Vasubandhu, 1. 3.**
46. කාව්‍යාලංකාර 5.26 බලන්න.
47. See **Nyayavartika of Vasubandhu, 1. 3.**
48. **kavyadarsha, 3. 174**
49. Kane, P.V., **History of Saikrit Poetics**, p.99.
50. Malalasekara, G.P., **The Pali Literature of Ceylon**, M.D.Gunasena & Co., Ltd, Colombo, 1958, pp. 198, 204 .
51. සුබෝධාලංකාරය, 1. 2 බලන්න.
52. See, Warder, A.K., **Indian Kavya Literature**, Vol. II, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 1990, pp. 116, 240, 244, 254, 260.
53. **Ratnasrītikā on Kārikā, 3.187.**
54. Malalaseka, G.P., **The Pali Literature of Ceylon**, Gunasena & Com., LTD, Colombo, 1958, p. 190 .
55. -ibid- p. 168.
56. අලංකාරවිද්‍යා සූත්‍රාකාරො භගවාන් ශොද්ධොදනී: පරමකාරුණීක: ස්වශාස්ත්‍රෙ ප්‍රවර්තයිෂ්‍යන් ප්‍රථමං
කාව්‍යස්වරූපමාහ. - අලංකාරශෙඛර. 2 පිට බලන්න.
57. Kane, P.V., **History of Sanskrit Poetics**, p. 316.

-
58. **Alankarakarika**, Keshava Misra, 1.2.1
59. -ibid- 1.2.2
60. නිද්දොසා දොසරහිතා, සගුණා න භවෙයා කිං?, සුඛෝධාලංකාරය මුල් ගාථා බලන්න.
62. Suryakanta, M.L.C., **Ksemendra Studies**, Oriental Book Agency, Poone, 1954, p. 16.
63. සුඛෝධාලංකාර 13 පද්‍ය බලන්න.

මහාචාර්ය මකුරුප්පේ ධම්මානන්ද හිමි

(Royal Pandit, B.A (Hons), M.A. (kel), M.A. (BPU), Ph.d (Delhi)

පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයනාංශය,

කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය,

කැලණිය.